

Bymiljøarkivet fra MDs utviklingsprosjekter 1980-2010

Åpningsseminar AHO, 24. mars 2023 - Kjell Spigseth siv.ark. MNAL

Arkivet er et vindu mot Lange Linjer i by- og stedsutvikling i Norge

Hva består arkivet av?

Konkret:

180 permer som beskriver prosessene

150 kassetter med fagstoff og rapporter

10 hovedprosjekter + mange tiltak/prosjekter

- **Digitaliserte lister** med innhold: kan søke på **1500 rapporter og fagdokumenter**
- «Framtidens byer 2008-2014» digitalt arkiv

Kjernen er utviklingsprosjekter der MD hadde en ledende rolle i å fremme mer miljøvennlig utvikling i byer og steder.

- Arkivet viser samspill Fag – Politikk og Samarbeidspartnere
- Hvordan prosjekter oppstår?
- Prosesser og resultater

Arkivet har et stort omland av:

- Faglig arbeid fra samme periode
- Politikk fra samme periode - foredrag og stortingsdokumenter + pressedebatt

Samfunn / fag- og politikkområder

<ul style="list-style-type: none">• Framvekst av politikk og planfag – for planlegging og utvikling av byer og steder	Foredrag på konferanser og seminarer mv av ledende fagfolk og sentrale politikere 1985-2005
<ul style="list-style-type: none">• Samferdsel – Miljø – Klima; Både konflikter og samarbeid. Aksjoner for mer miljøvennlig bytransport	Prosess MD-SD over lang tid. SUM-programmet St.meld. fra SD, NVVP, NTP Sykkelby Kollektivtransport - Byenes kamp for å få endret organisering av kollektivtransporten i Norge.
<ul style="list-style-type: none">• Bytransport - Hamskiftet i offentlig politikk for bytransport. Tre perioder; rundt 1990, rundt 2000, Nullvekst-vedtaket ca 2003-2004	TP10-arbeidet grundig dokumentert. Sykkelbyer Konferanser, planer. Bruk av bommidler til bypakker og byvekstavtaler. Store muligheter – flere byer bør inn i denne ordningen.
<ul style="list-style-type: none">• Hvordan få ting til å skje i byene? Fra ideer til gjennomføring• Studier av prosjektarbeid som arbeidsform• Virkemidler i byutvikling	Eksempler fra flere prosjekter; <ul style="list-style-type: none">- Samtaler mellom alle parter- Samstemte MÅL og VISJONER- Samarbeid og samhandling- Samfinansiering
<ul style="list-style-type: none">• Samarbeidsformer i byutvikling; Samarbeid stat-kommune, og samspill fag-politikk Samarbeid stat-kommune-næringsliv	Flere eksempler fra Miljøbyprogrammet Miljøbyen Gamle Oslo, forløper for Bjørvika Framtidens byer 2008-2014
<ul style="list-style-type: none">• Statens rolle i byutvikling	Mer enn bygging av motorveger? Kfr MGO - Bjørvika

Bakgrunnen for Miljøverndepartementets utviklingsarbeid i 1980

- Hva var utfordringene i byene på 1960-80 tallet?

Holdninger i tiden; «Framskrittet skjer nå» - «Det gamle skal bort» - «Bilen er framtida, den skal fram overalt».

Glimt fra tre byer – eksempel Oslo

- Folketeater-passasjen - foto 1962
- Vika, Vaterland og Enerhaugen ble sanert og fikk ny bebyggelse
- Generalplanen 1960 utpekte 7 områder for sanering, bl.a. Grünerløkka, Rodeløkka, Kampen og Vålerenga (men alle ble spart).
- Karl Johan bilfritt ved Stortinget først i 1975, gågaten forlenget mot Østbanen i 1978

Folketeaterpassasjen i 1962 Foto: Ukjent, Oslobilder.no

Bergen

- Bergens trikk fra 1897 med fire linjer ble nedlagt 1965
- **Marken trehusbebyggelse** (670 innbyggere, 69 butikker, 40 verksteder, 34 kontorer) skulle rives og erstattes med kjøpesenter og 1200 parkeringsplasser, oppgitt ca 1974

Trondheim

- Trikken fra 1893 (hest) og 1901 (el) med fem linjer nedlagt gradvis 1968-88. Gråkallbanen opprettholdt.
- Illustrasjoner fra midt på 1970-tallet:
 - 17. mai da én bil ødela hele stemningen
 - Stort motorvegnett og 35 planfrie kryss planlagt
 - **Bakklandet:** Statens vegvesen og kommunen vil bygge motorveg. Reddet av folkelig-faglig motstand

Utfordringer i byene - og for planleggerne på 1970-80 tallet

Stor nybygging og byvekst fra 1950-tallet

Fritt bilsalg fra 1960 - Kraftig vekst i biltrafikken

Brundtland-kommisjonen 1987 med mål om Bærekraftig utvikling

Byen som helhet:

- Byspredning med stort arealforbruk og avstander
Areal var et nærmest fritt gode
- Bysentrum og indre by svekkes - mindre byliv
- Bilbasert utbyggingsform - Svak kollektivtransport
- Eksterne kjøpesentre ved hovedvegene

Delområder i byen:

- Svake lokale sentra, få tilbud og møtesteder
- Utrygge uteområder, livsfarlig å sykle
- Lite variasjon i bebyggelse og fysisk miljø
- Biltrafikken: Dårlig utemiljø – Støy – Forurensing

Miljøverndepartementets (MD) bidrag til utviklingsarbeid 1980-2010

Deler av byen (steder og lokalsamfunn) og Byen som helhet

Del 1 - Delområder i byer og tettsteder:

Aksjon skoleveg 1979-1980. Pågår enda i mange kommuner

Forsøk i nærmiljø 1982-89

TON-program 1991-94 (Trafikk-oppvekst-nærmiljø)

Stedsanalyser og stedsutvikling rundt 1993

Flere priser for kvalitet i bygningsmiljøet; Byggeskikk MD og Husbanken, Miljøbyprisen, Bymiljøprisen

Tettstedsprogrammet 2001-2005 (16 kommuner i 4 fylker) >

- Fylkesfora for stedsutvikling i det enkelte fylke
- Veiledningsmateriale for stedsanalyser nyttig i arbeidet lokalt
- Fylkesnivået viktig i faglig veiledning til kommunene - undervurdert i fysisk planlegging
- Årlige landskonferanser og erfaringsutveksling

Groruddalsatsingen 2007-2016

Forsøk i nærmiljø 1982-88

Oppfølging av St.meld. 16 (1979-80) Bedre nærmiljøer, fremmet av Gro H Brundtland

Ledet av Statens Nærmiljøutvalg: 8 departementer og KS

Fase 1: 60 forsøk med bredt spekter – Fase 2: 8 forsøk i nærmiljø og lokalsamfunn i utvalgte områder

Arbeidsform

- Utgangspunkt i lokale behov og initiativ
- Forbedringer i oppvekst- og utemiljø, etablere møtesteder
- Lokal organisering – reell deltaking og bredt samarbeid med kommune og næringsliv
- Lokal planlegging – Stedet som planenhhet, tiltaksrettet arbeid underveis
- Krever politisk oppmerksomhet og noe offentlig støtte

Hovedresultater - Refleksjon

- **Møtesteder og bydelshus** /Samfunnshuset Melbu
22 000 dugnadstimer fra 600 deltakere /Nordnes bydelshus og Kampen bydelshus
- **Lokalutvalg** i Hof kommune og Fredrikstad kommune
- **Områdebaserte arbeidsformer - bra** for sosialt og fysisk miljø, oppvekst og ungdom, forebyggende helse. Levende lokalsamfunns sosiale kapital er en ressurs, som det politiske Norge ikke synes å forstå.

TON-programmet 1991-94 Trafikk – Oppvekst – Nærmiljø – noen glimt Hommelvik i Malvik – Lademoen i Trondheim – Hokksund i Øvre Eiker – Hønefoss sentrum

TON: Hommelvik skole

Barna deltok med sine ønsker for å forbedre trist skolegård. Et av ønskene:

«Vi ville at det skulle bli mer som i Syden. Sånne hyggelige plasser å sitte, med parasoller og sånt»

Skolen samarbeidet med kommunen om planen. Barna deltok med å plante.

Å forandre en skolegård

av Britt Marand og Ingrid Østrem

Du kunne bare sparke fotball her i denne skolegården før», sier ei jente i sjette klasse. Jeg sitter i biblioteket, i tredje etasje i en av bygningene på Hommelvik skole. Rundt meg er skolens elevråd på plass, med representanter fra 2. til 6.klasse. Og det vi snakker om, er hvordan en skolegård som likner en asfaltert kan forandre seg til det jeg så da jeg kom hit: Plasser av ulik størrelse, kantet med tribuner og benker, voller og tynne, nyplanta trær. «Vi skal ha dugnad i morra, de trærne som står der nå er klassetrærne. Hver klasse har plantet sitt eget tre. I morra skal vi plante 270 busker. Du skulle kommet imorra». Hvordan kan sånt skje?

Å bestemme seg for å gjøre noe
«Det er flere år siden dette starta», sier Eli Brønseth, som er lærer ved skolen og ansvarlig for elevrådet. «Denne skolegården var akkurat det elevene sier, en plass der du ikke kunne gjøre noe annet enn å sparke fotball. Vi bestemte oss for å gjøre noe med det. Og det vi gjorde, var å spare penger – og å samle inn ideer fra elevene sjøl om hvordan de ville ha skolegården sin». Pengene fikk de fra melkesalget og ved å spare ned på alle ekstrautgifter, for eksempel turer. I 1989 hadde de spart 10-15000 kroner. Da tok skolen kontakt med kommunen og ba om hjelp til å lage en plan for skoleplassen – ut fra ønskene til elevene.

«Men det året ramla Hommelvik inn i TON-prosjektet», sier Eli Brønseth. «Vi fikk som svar at hjelp skulle vi få, men vi måtte vente på det planlagte nybygget ved skolen. Så kom TON, og pengene. I 1991. Da gikk alt nesten litt vel for, men vi var kommet så langt med medvirkningen at vi heldigvis visste hvordan elevene ville ha det».

Nesten som i Syden
Hva vil unger med en skolegård?
«I våres klasse skrev vi at vi ville ha planter og benker å sitte på».
«Vi ville ha plasser for andre ballspill, håndball, kurvball og kanonball».
«Vi skrev at det skulle være skille mellom ballspill og noen

av benkene, sånn at de som ville sitte og prate sammen, ikke fikk en ball i hodet hele tiden».
«Vi ville at det skulle bli mer som i syden. Sånne hyggelige plasser å sitte, med parasoller og sånt».
Men ble det sånn, nesten som i syden?
«Ikke akkurat sånn, men det ble sånn som vi ville».
Vi går ut. Ballplassen er der, det mangler ennå oppmerking i ulike farger for spill som håndball og kurvball, får jeg høre. De har tenkt å ha lister der klassene kan tegne seg for ekaempel for å spille kurvball i storefri på fredag, men det har ikke kommet i gang enda. Løng hele banen går solide tretribuner, et sted å se på kamper, å heie – eller å slappe av.
«Vi bruker å ligge og sole oss her», sier de største jentene og demonstrerer. Bak tribunen er sittebenker omgitt av jordvoller med trær på – klassetrærne. Foran det nyeste bygget en tilsvarende, liten ballplass med tribune.

TON - Lademoen i Trondheim

Restaurere menighetshus til bydelshus. Arbeidsledig ungdom får arbeidstrening og kvalifisering

– Menighetshus blir bydelshus

Lademoens gamle menighetshus fra 1887 er en bygning med stor kulturhistorisk og antikvarisk verdi som et tradisjonsrikt forsamlingshus i den gamle trehusbebyggelsen. Det har forfalt fullstendig de senere årene.

Nå er det ikke bare reddet fra ytterligere forfall, men er blitt en perle og kan vise veg for videre restaurering av den gamle trehusbebyggelsen. Huset har fått ny kledning, nye vinduer og nytt skifertak, samt et lite tilbygg. Bygningen

skal bli bydelshus til bruk for organisasjoner og foreninger og den skal også romme en bydelskaffé. Innvendig er storsalen pusset opp og det arbeides med finansiering av en barnehage i deler av bygget. [Lademoen](#)

Menighetshuset før restaurering.

Lademoens menighetshus blir bydelshus. Det er inngått en avtale med kommunen om å stille huset til disposisjon som bydelshus om ettermiddagen. Et andelslag skal stå for driften.

TON Hokksund – Øvre Eiker

Sentrumsopprusting med ringvirkninger

Hokksund gjennomførte i 1990-årene omfattende opprusting av gater og plasser og fikk bedre tilgjengelighet i sentrum. Hokksund sentrum fikk økt handel og aktivitet og mange nybygg.

TON - Hønefoss sentrum

Styrke sentrum som møtested for hele kommunen

Hønefoss sentrum skal utvikles som et sentrum der hele kommunen kan møtes. Første fase er å gjensoprette kontakten til Fossen og gjensoprette parken til øst. Parkerne blir skal ikke dominere møtet med sentrum. Sentrumsområdet på Hønefoss strekker seg fra Kjøkkenet i sør til Nordre Torg. Løpse denne sikkes skal det være lett å se seg frem for fotgjengere. Grønne løpser og fine byplasser tas vare på.

- 1 Øst-Fossen området bør bygges ut som kulturopplysnings og møtested, med bibliotek, utstillinger osv.
- 2 Gågateområdet bør utvikles langs Torggata og suppleres med byplasser på åpne områder. Funguset kan tas i bruk til kulturformål.
- 3 Livsbeltet må opparbeides som park med forbindelse til gågate-systemet og torg.
- 4 Hønefossen bør ha mer synlig vinn i sentrumsområdet. Forbedringen til Nordre Torg for fotgjengere og syklisters forbedres.
- 5 Busstasjonen kan utvikles for å understøtte med jordbruken. I Toppensområdet foreslås det å etablere parkeringsområdet og utleggs-park langs elvbredden. Det er parkeringsplasser og til ledige arealer i eksisterende bebyggelse.
- 6 Arkitektur til sentrum kan utnytte kirkens, bibliotekets og skoleens areal.
- 7 Boligområder i sentrum må skapes med utfylling, og det bør bygges til areal for økt boligbygging.

Groruddalssatsingen 2007-2016

Fysiske og sosiale forbedringer i utsatt byområde - Forlenget med 10 nye år, pågår fremdeles

Arbeids- og organisasjonsform – politikerne sterkt med

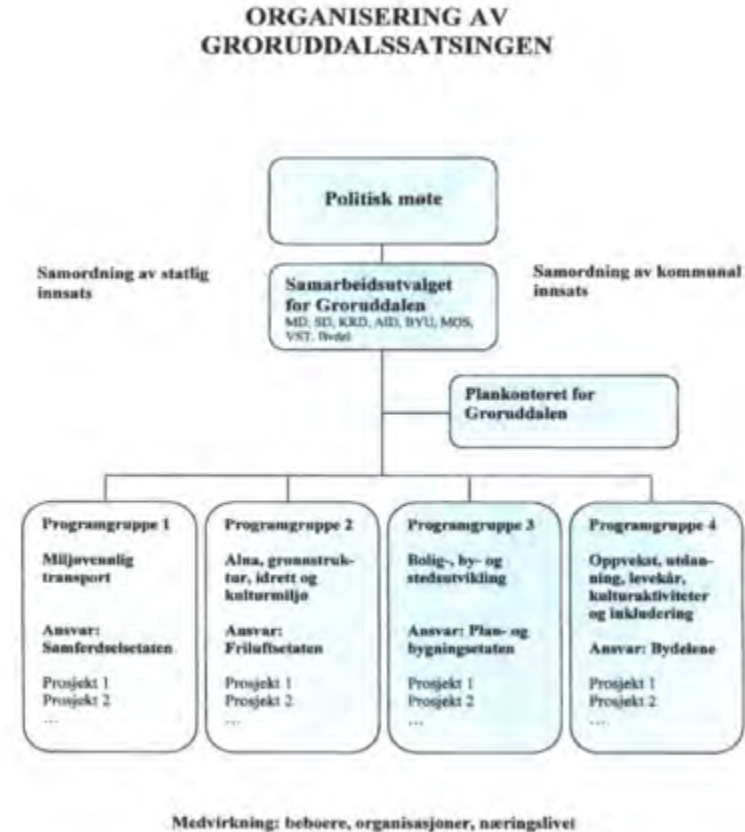
- Oslo kommune, 4 bydeler, 4 departementer
- 100 mill. kr til tiltak per år i 10 år
- Sektorsamarbeid i bydeler og lokalområder, medvirkning
- Organisasjonsmodell med bla årlige **politiske møter**
- Årlig melding og årsrapport på for 4 innsatsområder

Resultater

- En mengde fysiske og sosiale tiltak. Noen eksempler: Grønnstruktur på tvers av dalen, åpning av elver, turveier. Lokale møtesteder, idretts- og ungdomstiltak. Språkkurs.
- Områdeplanlegging og Områdesatsinger, lokale tiltak – med stor lokal deltaking

Sluttevalueringen viste gode resultater

Områdeløft flere steder; Tøyen, Fjell i Drammen, Søndre Oslo

Groruddalssatsingen

Årlig melding – Bjerkeparken åpnet 2013/ferdig 2015. Tildelt 3 priser.

Utviklingsarbeid for byene som helhet

Stor vekt på å fremme miljøvennlig bytransport og samspill transport og byutvikling

Del 2 - Byen som helhet:

- **SUM 1987-88** (Samferdsel-utbyggingsmønster-miljø)
SD-MD Faglig/politisk plattform for samarbeidet
- **TP10 1989-91.** Transportplanlegging i 10 byområder.
Alle former for bytransport og byutvikling sett i sammenheng for første gang. Starten på ny tenkning.
- **Sykkelbyer 1990-94**
- **ATP 1991-93 (Samordnet areal- og transportplanlegging)**
- **Miljøbyprogrammet 1992-2000**
- **Pilot miljøvennlige byer 2003-2006**
- **Framtidens byer 2008-2014**

ATP = Samordnet areal- og transportplanlegging
RPR ATP 1993, MD

Fra 2014 «Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging».

OBS: STATEN FØLGER IKKE egne retningslinjer!
Eksempel Østfold sykehus, Kalnes – åpnet 2015 -
5000 ansatte, på matjord ved E6, og 7 km
gangavstand fra Sarpsborg stasjon.

